

**Değerli Katılımcılar,
Hanımefendiler, Beyefendiler,**

Sizleri en içten dileklerle ve saygıyla selamlıyorum.

Sözlerimin başında, Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılının ikinci gününde güzel şehrimiz İzmir'de bulunmaktan dolayı duyduğum memnuniyeti ifade etmek isterim.

Kararların subjektif ve objektif etkilerini konuştuğumuz bölge toplantılarının bireysel başvurunun daha iyi anlaşılması ve uygulanmasına önemli katkılar yaptığına yürekten inanıyorum. Açılışını yaptığımız bu altıncı toplantının da öncekiler gibi başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum.

Toplantının düzenlenmesinde emeği geçen herkese ve sıcak bir misafirperverlikle bizleri karşılayan vilayetimizin tüm yöneticilerine ve yargı mensuplarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Değerli Katılımcılar,

Cumhuriyet'in geride bıraktığımız yüz yılında edinilen tecrübelerden yararlanarak gelecek yüzyılları inşa etmek ve kazanımları gelecek nesillere aktarmak hepimizin ortak sorumluluğudur. Bunun için Cumhuriyet'in hukuki boyutunun önemini daha iyi anlamak ve anlatmak zorundayız.

Romalı düşünür ve devlet adamı Cicero cumhuriyeti halkın oluşturduğunu ancak bu halkın herhangi bir şekilde bir araya gelen insan topluluğu olmadığını söyler. Ona göre cumhuriyeti inşa eden halk, hukuksal rızanın ve menfaat birliğinin bir araya getirdiği bir topluluktur.¹

Kuşkusuz anayasalar, bu hukuksal rızanın en belirgin yansımalarıdır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti de 100 yıl önce yürürlükteki anayasa olan 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 1. maddesine "*Türkiye Devletinin şekli-i Hükûmeti, Cumhuriyettir*" hükmünün eklenmesiyle kurulmuştur. Bu hüküm 1924 Anayasası'ndan itibaren anayasalarımızın 1. maddelerinde "*Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*" şeklinde yer almıştır.

Cumhuriyet'in kurucularının inşa ettiği anayasal kimlik zaman içerisinde kimi değişikliklere uğrayarak bugünkü hâlini almıştır. İçeriği, yorumu ve uygulaması zamanla farklılaşmakla birlikte Anayasa'nın 2. maddesi 100 yıllık Cumhuriyet'in anayasal kimliğini çok iyi özetlemektedir. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti, diğer özelliklerinin yanında, insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Bu tanımda belirleyici nitelik "*hukuk devleti*"dir zira bu ilke Cumhuriyet'in niteliklerinden sadece biri değil, aynı zamanda diğer nitelikleri de niteleyen temel ilke olarak ifade edilmiştir. Bu anlamda

Türkiye Cumhuriyeti her şeyden önce ve temelde bir hukuk devletidir. İnsan hakları, demokrasi, laiklik ve sosyal devlet gibi ilkeler aynı zamanda hukuk devletini tamlayan nitelikler olarak formüle edilmiştir.

Bu belirleyici özelliğinden dolayı Anayasa Mahkemesi gerek norm denetiminde gerekse bireysel başvuruda verdiği kararlarda sık sık hukuk devletine atıf yapmaktadır. Daha önemlisi Anayasa Mahkemesine göre "*Hukuk devleti, Anayasa'nın tüm maddelerinin yorumlanması ve uygulanmasında gözönünde bulundurulması zorunlu olan bir ilkedir*".²

Değerli Katılımcılar,

Cumhuriyet'in ve aynı zamanda Türk anayasal kimliğinin banisi olan Mustafa Kemal Atatürk "*Cumhuriyet bilhassa kimsesizlerin kimsesidir*." demiştir. Cumhurbaşkanı Atatürk, 1 Kasım 1928 tarihinde üçüncü dönem TBMM'nin ikinci yasama yılının açılışında yaptığı konuşmada, adliyenin seyrine dair gelişmeleri zikrettikten hemen sonra bu sözü hatırlatmıştır.³

Buradan hareketle diyebiliriz ki "*kimsesizlerin kimsesi*" olma sorumluluğu en başta yargıya aittir. Bilhassa bireysel başvurunun kabulünden sonra Anayasa Mahkemesi bu sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmenin gayreti içindedir. Toplumun hemen her kesiminden anayasal hak ve hürriyetlerinin ihlal edildiğini düşünenler, başka bir ifadeyle kendilerini çaresiz ve kimsesiz hissedenler tüm idari ve yargısal yolları tükettikten sonra bireysel başvuru yolunu kullanmaktadır. İşçisinden iş adamına, çiftçisinden ihracatçısına, öğrencisinden öğretmenine, gazetecisinden siyasetçisine kadar toplumun hemen her kesiminden kişi ve kuruluşlar maruz kaldıklarını düşündükleri ihlallerin giderilmesi için Anayasa Mahkemesine başvurmaktadır.

Anayasa Mahkemesi de 11 yıldır hak eksenli bir yaklaşımla bu başvuruları incelemekte, varsa ihlali tespit etmekte ve giderim yollarını göstermektedir. Mahkememiz hemen her hak grubuyla ilgili olarak verdiği kararlarda bir yandan başvuru sahibinin somut zararını gidermeye, diğer yandan da yeni ihlalleri engellemeye yönelik olarak alınması gereken tedbirleri belirlemektedir.

Bu suretle temel hakların ihlaline yol açan yapısal sorunlar tespit edilmiş, hakların korunmasına dair ilke ve standartlar önemli ölçüde belirlenmiştir.

Değerli Katılımcılar,

Bireysel başvurunun beraberinde getirdiği en büyük dönüşümlerden biri *hukukun anayasallaşması* olmuştur. Gerçekten de bireysel başvuruyla birlikte, idare hukukundan iş hukukuna, ceza hukukundan aile hukukuna kadar tüm alanlarda anayasal hükümler ve bunlara

ilişkin Anayasa Mahkemesinin kararları dikkate alınmaya başlamıştır. Bu anayasallaşmanın hem akademide hem de yargı pratiğinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Kuşkusuz bu süreç, beraberinde önemli hukuksal sorunları da getirmiştir. Bunların başında anayasa hükümlerine ilişkin yorumların yeknesaklaştırılması gelmektedir. Anayasa'nın 138. maddesine göre hâkimler "*Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak*" karar verirler. Anayasa'ya uygun karar vermek kaçınılmaz olarak anayasal hükümlerin yorumlanmasını gerektirmektedir.

Her düzeyde mahkemelerin Anayasa'yı yorumu doğal olarak ortaya yorum farklılıklarını çıkarmaktadır. Demokratik hukuk devletinde bir anayasal hükmün farklı kurumlar tarafından farklı şekilde yorumlanması doğaldır. Dahası yorum farklılığı aynı zamanda bir zenginliktir.

Bununla birlikte yorumda farklılık anayasal hükümlerin herkese eşit olarak uygulanması zorunluluğuna hâlel getirmemelidir. Başka bir ifadeyle hukuk devletinde yorum çeşitliliği vardır ancak "*yorum kakofonisi*" yoktur. Bunu kontrol edecek ve anayasal hükümlerin yorumlanması ve uygulanmasındaki yeknesaklığı sağlayacak olan da kuşkusuz Anayasa Mahkemesidir.

Değerli Katılımcılar,

Anayasa'nın yorumunda ve uygulanmasında yeknesaklığın sağlanması için bireysel başvurunun objektif etkisinin kabul edilmesi hayati derecede önemlidir. Bilindiği üzere bireysel başvurunun asıl amacı tek tek hak ihlali iddialarını ele alarak subjektif giderim sağlamak değildir. Bireysel başvuru, onu getiren anayasa koyucunun da ifade ettiği gibi, *ülkemizde temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunması ve standardının yükseltilmesi* amacıyla ihdas edilmiş bir kurumdur.

Bu nedenle de bireysel başvuruda asıl amaç yeni ihlallerin önlenmesi, tabir yerindeyse ihlale neden olan bataklığın kurutulmasıdır. Bu da her şeyden önce bireysel başvurunun objektif etkisinin hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Objektif etki Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya konu bir hak veya özgürlüğün kapsamına ve sınırlarına ilişkin yaptığı tespit ve değerlendirmelerin "*benzer durumda olanlar yönünden etki doğuracağı*" anlamına gelmektedir.⁴

Bu anlamda objektif etki yasama, yürütme ve yargı organları ile idarenin Anayasa Mahkemesi kararlarında yapılan değerlendirmeleri, ortaya konulan temel ilke ve esasları dikkate almalarını ve yeni ihlallere yol açmayacak şekilde davranmalarını gerektirmektedir.

Esasen bireysel başvurunun objektif etkisinin dikkate alınmaması, aynı konuya ilişkin benzer tüm ihlal şikâyetlerinin Anayasa Mahkemesine taşınması sonucunu doğuracaktır. Bunun da ikincillik ilkesine dayanan bireysel başvurunun temel hakları koruma işlevini olumsuz yönde etkileyeceği izahtan varestedir.

Tam da bu nedenle “*Kamu gücünü kullanan organlar gerektiğinde, ihlalin tekrarlanmamasına yönelik genel tedbirler almak ve Anayasa Mahkemesi kararları doğrultusunda bu ihlalin hukuk alanında sebep olduğu sonuçları telafi etmek zorundadır*”.⁵ İhlalin başvuru sahibinin subjektif durumundan bağımsız olarak yapısal sorunlardan kaynaklandığı durumlarda objektif etki gereğince başta yargı organları olmak üzere kamu gücü kullananların muhtemel yeni ihlalleri önleme yükümlülüğü çok daha belirgindir.⁶

Değerli Katılımcılar,

Konuşmama son verirken belirtmek isterim ki 11 yılını geride bıraktığımız bireysel başvuru insan haklarına dayanan demokratik bir hukuk devleti olarak Cumhuriyet’in topluma dokunmasının, insanımızın temel haklara ilişkin sorunlarını çözmesinin bir aracı olarak kurumsallaşmıştır.

Bu sebeple bireysel başvuruyu yüz yıllık Cumhuriyet’in en büyük kazanımlarından biri olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Bu kazanımı korumak ve geliştirerek Cumhuriyet’in “*fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür*”⁷ gelecek nesillere aktarmak hepimizin ortak görevidir. Dahası bu aynı zamanda Cumhuriyet’in kuruluşuna giden süreçte kanları ve canlarıyla kurtuluş mücadelesi verenlere karşı da bir vicdan borcumuzdur.

Bu duygu ve düşüncelerle, Cumhuriyet’imizin 100. yılını kutluyor, başta oturumlardaki konuşmacılar olmak üzere tüm katılımcılara şükranlarımı sunuyorum.

Bir kez daha bölge toplantımızın başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyor, hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

¹ Cicero, *The Republic and the Laws*, trans. N. Rudd, (Oxford: Oxford University Press, 1998), Book 1, § 39, s. 19.

² *Mehmet Güçlü ve Ramazan Erdem*, B. No: 2015/7942, 28/5/2019, § 50; *Cihangir Akyol* [GK], B. No: 2021/33759, 23/2/2023, § 46.

³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt I: T.B.M. Meclisinde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1938), 4. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s. 374.

⁴ *İbrahim Er ve diğerleri* [GK], B. No: 2019/33281, 26/1/2023, § 52.

⁵ *Şerafettin Can Atalay (2)* [GK], B. No: 2023/53898, 25/10/2023, § 83.

⁶ *Şerafettin Can Atalay (2)* [GK], § 87.

⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt II (1906-1938), 4. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s. 179.